

שלא עישרוהו. (318)

וירק שאינו נאגד אלא נמכר בתפזורת, אסור לאכול ממנו אכילת עראי משימלא את הכלי. (319) לפי שמילוי הכלי נחשב ל"גמר מלאכתו".

תנו רבנן בהמשך התוספתא הנזכרת:

כיצד [הוא ראש השנה] לירקות?

ליקט ירק בערב ראש השנה עד שלא תבא השמש [לפני השקיעה].

וחזר וליקט מן הירק —

משתבא השמש, (320) הרי אף על פי שכל יב-ב הירק גדל בשנה אחת, בכל זאת אין תורמין ומעשרין מזה על זה.

לפי שאין תורמין ומעשרין לא מן החדש על הישן, ולא מן הישן על החדש. (321) ובירקות הולכין אחר לקיטתם, ולא אחר גידולם, לקבוע איזה ירק הוא מן הישן, מהשנה הקודמת, ואיזה הוא מן החדש, מהשנה הזאת.

ואם היתה השנה השניה לשנות השמיטה נכנסת לשלישית, ולקט מקצת מן הירק לפני ראש השנה, ומקצתו לאחר ראש השנה, אזי,

מקום שמותר לאכול אכילת עראי מותר גם לאכול אכילת קבע. וחכמים גזרו ואסרו אכילת קבע אף לפני שנגמרה מלאכת הפירות.

319. ואם אינו ממלא את הכלי, משילקט כל צרכו. המשנה במעשרות שם. [והביאה תוספות כאן].

320. הירושלמי מעמיד את דברי הברייתא בשליקט נכרי. תוספות ועיין ריטב"א. [בהר צבי זרעים א יז הקשה: הרי מירוח הנכרי פוטר מן המעשר. ואם כן, גם אם הנכרי קצר, יפטר מן המעשר! והוכיח מכאן שאם הבעלים ישראל, אין מירוח הנכרי פוטר, ושלא כשיטת הרמב"ם. מובא בספר פירות תאנה. ועיין שם תירוצים על שיטת הרמב"ם].

321. שנאמר [דברים יד כב]: "עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה". [מכאן שמעשרין את הפירות שיצאו בשדה בכל שנה ושנה בפני עצמה]. והשמיענו התנא שאף על פי

318. שלשה שיעורים יש בענין חיוב מעשר: [א] עונת המעשר — שלב מסוים בבישול הפרי [השיעור מבואר בתחילת מסכת מעשרות] שמכאן ואילך אסור לאכול מן הפירות קבע. אבל עדיין מותר לאכול מן הפירות עראי, [וטעם הדבר, מפני שבתחילה כשהפרי קטן אין הוא ראוי לאכילה ואינו אוכל. רמב"ם מעשר ב, ג. ותוספות ד"ה התבואה. עיין שם].

[ב] נגמרה מלאכתן — משנגמרה מלאכת הפרי [כגון ירק הנאגד משיאגד והשיעור בשאר כל הפירות מבואר בתחילת מסכת מעשרות] אסור לאכול ממנו אכילת עראי, אם הוא אינו מתכוין להכניסו לביתו. אך אם בכונתו להכניסו לביתו עדיין הוא מותר באכילת ארעי. [ג] קבע למעשר — משיראה פני הבית [או שאר מיני קבע המבוארים במסכת מעשרות פרק א]. רמב"ם מעשרות ג.

דעת הראב"ד שם שבדגן תירוש ויצהר אף אם רוצה להכניסם לביתו, אם נגמרה מלאכתן אסור לאכול מהם עראי.

כתב רש"י [ברכות ל"א] שמדאורייתא אין חילוק בין אכילת קבע לאכילת עראי. ובכל

אינו כפי שביארנו, אלא כוונת הכתוב לומר שהיא שנה שאין נוהג בה אלא מעשר עני בלבד, ואף מעשר ראשון נמי יבטל.

וכך אמר הכתוב: "בשנה השלישית, שנת המעשר [עני]. ונתתה את [מעשר עני] ללוי [שהוא בכלל עני, מפני שאין לו חלק בארץ], לגר, ליתום ולאלמנה".

תלמוד לומר, לכך נאמר [במדבר יח כו]: "ואל הלויים תדבר, ואמרת אליהם: כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר [הראשון], אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם".

הקישו הכתוב את המעשר הראשון לנחלה. לומר לך, מה נחלה [כשם שנחלה] אין לה הפסק, אלא לעולם היא שייכת לבעליה. אף מעשר ראשון אין לו הפסק, והוא נוהג אף בשנה השלישית.

תניא נמי הכי, שנינו בברייתא אחרת: מנין אנו לומדים שבשנה השלישית נוהג מעשר ראשון ולא מעשר שני:

נאמר [דברים כו]: "כי תכלה לעשר, שנת המעשר" — שנה שאין נוהג בה אלא מעשר אחד מהמעשרות בשנתיים שלפניה.

הא כיצד? איזה מן המעשרות נוהג בשנה השלישית?

מעשר ראשון, יתן כדרך שנתן עד כה.

ומעשר עני יוסיף במקום מעשר שני.

שנאמר [שם]: "בשנה השלישית, שנת המעשר, ונתתה ללוי [מעשר ראשון] לגר

מה שלקט בשנה השניה [לפני ראש השנה] מפריש ממנו מעשר ראשון ומעשר שני.

ומה שלקט בשנה השלישית, מפריש ממנו מעשר ראשון ומעשר עני.

והוינן בה: מנא הני מילי? מנין שבשנה השלישית אין מפרישים מעשר שני אלא מעשר עני?

אמר רבי יהושע בן לוי: נאמר [דברים כו] "כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך בשנה השלישית — שנת המעשר".

מדוע נקראה השנה השלישית "שנת המעשר"?

מפני שהיא שנה שאין נוהג בה אלא מעשר אחד, מהמעשר שנהגו בו בשנים שלפניה.

הא כיצד? אילו מעשרות נוהגות בשנה השלישית?

מעשר ראשון — שיתן כדרך שנתן עד כה.

ומעשר עני — שיתן במקום מעשר שני.

לפי שנאמר [שם]: "כי תכלה לעשר, בשנה השלישית שנת המעשר. ונתתה ללוי [מעשר ראשון], לגר ליתום ולאלמנה [מעשר עני]. ואכלו בשעריך ושבעו".

ומעשר שני, שנוהג בשנתיים שלפניה — יבטל בשנה השלישית.

או שמא תאמר שהמקרא "שנת המעשר"

שהירק גדל בשנה אחת. בכל זאת אם נלקט בשתי שנים הרי זה חדש וישן שאין מעשרין מזה על זה. [רש"י בסוף עמוד א].

ליתום ולאמנה [מעשר עני] ואכלו בשעריך ושבעו".

ומעשר שני [שנהג בשנתיים שלפניה] יבטל.

יכול, שמא תאמר, אף מעשר ראשון נמי יבטל, וכוונת הכתוב "שנת המעשר" היא לומר שאין נוהג בשנה זו אלא מעשר עני. וכך אמר הכתוב: "ונתתה ללוי [שאף הוא בכלל עני מפני שאין לו חלק בארץ] לגר ליתום ולאמנה [מעשר עני]".

תלמוד לומר, לכך נאמר [דברים יד, כט]: "ובא הלוי". ומקרא זה מדבר בשנה השלישית, שנאמר שם [פסוק כח]: "מקצה שלש שנים". ובא הכתוב לומר, שכל זמן שהלוי בא לקחת את מעשר ראשון המגיע לו — תן לו.

אלו דברי רבי יהודה.

רבי אליעזר בן יעקב אומר: הפסוק "ובא הלוי" אינו צריך להשמיענו דבר זה. שהרי הוא [הכתוב] אומר [במדבר יח כו]: "ואל הלויים תדבר ואמרת אליהם: כי תקחו מאת בני ישראל את המעשר אשר נתתי לכם מאתם בנחלתכם" — הקישו הכתוב את המעשר לנחלה.

ללמדך, מה נחלה אין לה הפסק אלא לעולם היא שייכת לבעליה, אף מעשר ראשון אין לו הפסק בשנה השלישית.

שנינו ברייתא בתוספתא: באחד בתשרי ראש השנה לשנים, ולנדרים.

תנו רבנן בהמשך התוספתא:

כיצד הוא ראש השנה לנדרים?

המודר הנאה מחבירו לשנה, אדם שאסר על עצמו בנדר מלהנות מחבירו במשך שנה — מונה שנים עשר חודש מיום ליום.

ואם אמר שאוסר את הנאת חבירו עליו "לשנה זו", אזי אפילו אם לא עמד בשעת הנדר אלא בעשרים ותשעה באלול — כיון שהגיע יום אחד בתשרי, עלתה לו שנה, ומכאן ואילך רשאי להנות מחברו.

כלומר, "ראש השנה לנדרים" הוא ביחס לנדר של "שנה זו", שמאחד בתשרי מתחילה שנה אחרת.

ומבארין: מה ששנינו בתוספתא שהנודר בכ"ט אלול ואמר "לשנה זו". משהגיע א' תשרי עלתה לו שנה, הוא אפילו למאן דאמר [לעיל י א] יום אחד בשנה אינו חשוב שנה.

כי בנדר אומדים את דעת הנודר, שלצעוריה נפשיה קביל עליה, שכוונתו בנדרו היתה לצער את עצמו לזמן מה, והא אצטער ליה, והרי הוא הצטער יום אחד, ולא היה בדעתו לאסור על עצמו יותר מזה. (322)

ומקשינן: מנין למד התנא שאחד בתשרי הוא ראש השנה לנדרים?

ואימא, ואולי ראש השנה לנדרים הוא בניסן!

ומתריצין: בנדרים הלך אחר לשון בני אדם. מפני שאין אדם נודר אלא בלשון שהוא רגיל לדבר בה. ובני אדם קוראים לאחד

322. הרש"ש תמה: מה מועיל לנו בכך שהוא הצטער יום אחד? הרי הוא אמר "לשנה", ואם

תנן התם, שנינו במסכת מעשרות [א ג]:
התלתן, שהוא מין תבלין, מתחייב
במעשר (323) — משתצמח! (324)

ואחר השנה שצמחה בה היא מתעשרת, ולא
הולכין בה אחר הלקיטה. (325)

התבואה דגן ותירוש, והזיתים — מתחייבים
במעשרות משיביאו שלישי מגידולם. (326)

ואחר השנה שהביאו בה שלישי הם
מתעשרים. (327)

ומפרשין: מאי, מה היא כוונת המשנה
שאמרה "התלתן משתצמח" —

בתשרי ראש השנה. ועל כן אנו אומרים
שדעת הנודר היתה לנדור עד אחד בתשרי.

שנינו בתוספתא שאחד בתשרי הוא ראש
השנה לירקות, ולמעשרות דאורייתא בדגן
תירוש ויצהר.

והתוספתא פירשה כיצד הוא ראש השנה
לירקות, שירק הנלקט לפני ראש השנה אינו
מתעשר עם ירק הגדל אחר ראש השנה. אבל
לענין מעשרות דאורייתא לא התבאר
בתוספתא מה נחשב "ישן" ומה נחשב
"חדש", האם הולכים אחר הלקיטה, או אחר
דבר אחר. ועתה הגמרא מרחיבה את הסבר
הענין:

יתעשר. וכן דייק בתוספות רבי עקיבא איגר
[מעשרות א, א] מדברי הרמב"ם [עין שם].
וראה הערה הבאה.

326. דהיינו, משעה שנשקלים שלשה גרעינים
מהן. כנגד גרעין אחד של תבואה שהתבשלה כל
צרכה. ר"ן בשם הירושלמי.

327. כך פירש רש"י וכן נראה מדברי הרמב"ם
[כנ"ל בהערה הקודמת]. וכן נראה מדברי
חידושי הר"ן להלן סוף יד א.

אבל דעת הריטב"א שהזיתים מתעשרים אחר
השנה שחנטו בה. ונראה מדבריו שאף בענבים
הדין כן. והמשנה מדברת דוקא לענין עונת
המעשרות. כלומר, הזיתים אינם נכנסים לעונת
המעשרות עד שיביאו שלישי. [ולפני שהביאו
שליש מותר לאכול מהם אפילו אכילת עראי].

ורבנו עקיבא איגר [על המשניות, מסכת
מעשרות א, אות א]. הקשה על דעת רש"י
והרמב"ם [שכתבו שהזמנים שהוזכרו במשנה
בענין עונת המעשרות, הם הזמנים הקובעים לפי
איזה שנה הפירות יתעשרו]. שהרי עונת
המעשרות לתאנים משיבחילו ולענבים

כן היה בדעתו להצטער בשיעור זמן הראוי
להקרא שנה! ויש ליישב.

323. כך מבואר במשנה בתחילת מסכת
מעשרות. משנה ב', שמשעה שהפירות הגיעו
לשיעור זה הם חייבים במעשר ואסור לאכול
מהם אכילת קבע. [ולאחר גמר מלאכה, אף
אכילת עראי אסור לאכול מהם. ראה לעיל הערה
318]. ועיין להלן בהערה 325.

324. הגמרא להלן תבאר מה פירוש
"לכשתצמח".

325. רש"י פירש שהתלתן מתעשר אחר שנת
צמיחתו ולא אחר שנת לקיטתו. ולא הזכיר
שמשתצמח הרי זו "עונת המעשרות" [כלומר,
שמאותה שעה אסור לאכול מן התלתן אכילת
עראי בלא מעשר]. והקשה הריטב"א: הרי דין
זה נשנה בענין עונת המעשרות! וכן הקשה
הר"ש מדעוסיא ועיין פני יהושע.

ומדברי רש"י למדנו שהשיעורים שנשנו
במסכת מעשרות לענין "עונת המעשרות", הם
גם השיעורים הקובעים אחר איזו שנה הפרי

והוינן בה: **מנא הני מילי** שהתבואה והזיתים מתעשרים אחר אותה שנה שהביאו בה שלישי? (329)

אמר רב אסי אמר רבי יוחנן, ומטו בה, יש אומרים שרבי יוחנן אמרה, משמיה דרבי יוסי הגלילי:

משתצמח לזרעים, שהזרעונים צמחו בתוך התרמילים. (328)

שנינו במשנה במעשרות: **התבואה והזיתים מתחייבים במעשרות משיביאו שלישי**, ומתעשרים אחר אותה שנה שבה הביאו שלישי בישולם.

להצמיח. ולכן לא נאמר בו אלא **משתצמח לזרעים**. [והירושלמי מבאר איך אפשר לדעת מתי הוא ראוי לזריעה. והביאוהו תוספות כאן]. ריטב"א. ומשנה למלך שם. ותפארת ישראל מעשרות אות לב. משנה ראשונה שם. ועיין בחידושי הר"ן.

329. כך פירש רש"י. והוסיף וביאר, שהגמרא שואלת דוקא על תבואה וזיתים "מנא הני מילי", מפני שהם חייבים במעשר מדאורייתא, אבל שאר פירות וירקות אינם חייבים אלא מדרבנן. והגמרא להלן [יד, א] מבארת את הטעם שחכמים הלכו באילן אחר החנטה מפני שהוא גדל על מי השנה שבה חנט, שעל ידי השרף שעלה באילן הפרי חונט וגומר את גידולו. [עיין להלן בגמרא יד א טעם נוסף].

ובירק הלכו אחר הלקיטה. מפני שהוא גדל על ידי מי הגשמים של שנת לקיטתו. כמבואר להלן בגמרא שם. [ועיין חידושי הר"ן].

[ורש"י כאן לשיטתו דלעיל הערה 327. אבל הריטב"א שנחלק עליו שם, פירש את שאלת הגמרא כאן לענין עונת המעשרות בתבואה. עיין שם].

ודברי רש"י כאן אינן מתיישבים לדעת הסוברים שאף פירות אחרים חייבים במעשר מדאורייתא. [עיין לעיל הערה 314]. ונראה שהם יסברו כדעת התוספות כדלהלן:

התוספות כאן כתבו שכל הפירות משיגיעו לעונת המעשרות הם ראויים לאכילה. אבל לפני כן אין הם ראויים לאכילה, ולכן הם פטורים

משיביאישו [עיין שם, פירוש הדברים]. ואילו לענין שנת המעשר, הולכין בפירות אחר החנטה. [כמבואר בגמרא להלן]!

והפני יהושע כתב שלדעת רש"י והרמב"ם הזמנים שהוזכרו במשנה בתחילת מסכת מעשרות הם עצמם החנטה. וכן כתב החזון איש שביעית ז יב כדעת הרמב"ם [וכן הכריע החזון איש שם להלכה. ושלא כשיטת הר"ש שכתב שחנטה הוא כאשר נופל הפרח ונראה הבורס].

328. כך פירש רש"י. אבל התוספות ושאר הראשונים הביאו את דברי הירושלמי [מעשרות א, ב] שמשמע מדבריו משתצמח לזרעים היינו משעה שאפשר לזרעו והוא יצמח.

והביאו הר"ן והריטב"א עוד בשם הירושלמי שם: אמר רבי זירא: כתיב [דברים יד]: "עשר תעשר את תבואת זרעך". היינו דבר הנזרע וצומח. פרט לפחות משליש שאינו צומח.

ועל פי זה כתב הרמב"ם [מעשר ב ה]: אי זו עונת המעשרות? משיגיעו הפירות להזריע ולצומח. הכל לפי מה שהוא הפרי. [ומפרש את כל השיעורים שהוזכרו בתחילת מסכת מעשרות]. ומכאן שעונת המעשרות היא משעה שהפירות ראויים לזריעה. [וכעין זה כתבו תוספות כאן שהשיעורים שהוזכרו בענין עונת המעשרות הן הבאת שלישי].

ותמהו הראשונים והאחרונים: מדוע נאמר השיעור בתלתן משתצמח? הרי כל הפירות שיעורן משעה שראויים להזריע ולהצמיח! ותירצו בתלתן אין שיעור ניכר מתי הוא ראוי

באותו הזמן. (331)

ענה רב אסי ואמר לרבי זירא: **לא סלקא דעתך!** לא יתכן לפרש את הפסוק בתבואה שלא הביאה שלישי בשביעית, שהרי מוכח בפסוק אחר שאין הכתוב מדבר אלא בתבואה שהביאה שלישי:

דכתיב [שמות כג]: **"והג האסיף** [סוכות] **בצאת השנה** באספך את מעשיך מן השדה".

מאי אסיף? מהו האסיף המוזכר בפסוק?

אילימא, אם נאמר שחג הסוכות נקרא "חג האסיף", והכתוב בא להשמיענו שחג הסוכות הוא **חג הבא בזמן אסיפה** [בזמן שרגילים לאסוף את התבואה מן השדה], אם כן קשה: **הכתיב** בסוף הפסוק **"באספך** את מעשיך מן השדה", ומכאן אנו יודעים שחג הסוכות בא בזמן אסיפה, ומדוע הוצרך הכתוב לקרוא לסוכות "חג האסיף"?

ובהכרח, שאין כוונת הכתוב לומר שחג הסוכות נקרא חג האסיף.

אלא, מאי אסיף? — קציר!

וכך אמר הכתוב: (332)

"חג" אשר הוא "באספך את מעשיך מן השדה" — ה"אסיף" שאתה קוצר בו נחשב

אמר קרא [דברים לא י]: **"מקץ שבע שנים** [בסוף שבע שנות השמיטה, בתחילת השנה הראשונה של השמיטה הבאה (330)] **במועד שנת השמיטה** בחג הסוכות".

ודברי הכתוב צריכים ביאור: **"שנת השמיטה" — מאי עבידתיה?!**

מה ענינה של שנת השמיטה לחג הסוכות בשנה השמינית, בסוף שבע שנים?! והרי החל מראש השנה של השנה השמינית כבר עברה וחלפה לה שנת השמיטה. ומאותה שעה — שנה שמינית היא!

אלא כך אמר הכתוב: יש דבר שגדל בשמינית ובכל זאת נוהגים בו דיני שביעית. והכתוב בא לומר לך, **שכל תבואה שהביאה שלישי מגידולה בשביעית לפני ראש השנה** — **אתה נוהג בה מנהג דיני שביעית** גם בשנה השמינית.

אמר ליה רבי זירא לרב אסי יש להקשות על דבריך:

ג-א **ודלמא לא עייל כלל**, אולי הכתוב מדבר בתבואה שלא התחילה להתבשל בשביעית כלל, **וקאמר רהמנא — תשמט ותזיל!** שאמר הכתוב כי שנת השמיטה ממשיכה לנהוג עד **חג הסוכות**, ואסור לחרוש ולקצור

331. כך כתב רש"י. ופירש הריטב"א שלפי שאלת רבי זירא, שהפסוק מדבר בלא התחילו להתבשל כלל. ודאי אין על הפירות דין פירות שביעית. והן מותרים לגמרי כדין פירות שאר השנים, אך למסקנא שהפסוק מדבר בפירות שהביאו שלישי, אם כן, יש על הפירות דין פירות שביעית לעולם.

332. [לפי דרשת חכמים, יתכן שאסיף המוזכר

ממעשר. ואילו התבואה והזיתים ראויים גם לפני שהביאו שלישי, ולכן הגמרא שואלת מנין שעונת המעשרות שלהן היא משיביאו שלישי. וכן כתב הר"ש שביעית ב ז. עיין שם. [אבל עיין ריטב"א].

330. על פי רש"י על התורה שם. ומקורו מהגמרא סוטה מא א, עיין שם.